

RELĂȚII INTERNAȚIONALE

VENEȚIA, ȚĂRILE ROMÂNE ȘI EXPANSIUNEA OTOMANĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVI-LEA (1504–1529)

EUGEN DENIZE

Primele decenii ale secolului al XVI-lea, acelea care ne interesează în studiul de față, au fost deosebit de importante sub aspectul politico-strategic și al relațiilor internaționale în întreaga Europă, dar, mai ales, în centrul și sud-estul ei, acolo unde au loc importante modificări structurale. Dacă pentru Europa Apuseană principala problemă continua să fie aceea a războaielor italiene, transformată acum într-o rivalitate franco-spaniolă, de fapt într-o rivalitate pentru preponderență între dinastiile de Valois și de Habsburg, în Europa Centrală și de Sud-Est, două aspecte se impun cu deosebire: reluarea impetuoasă a ofensivei otomane în timpul lui Soliman al II-lea Magnificul, care îl va ducе pe acesta până în centrul continentului, la Viena, și prăbușirea Ungariei, care a destabilizat întreaga situație politică și militară din zonă și a făcut să apară o nouă rivalitate, deosebit de puternică, aceea dintre otomani și Habsburgi, rivalitate care se va manifesta atât în Europa Centrală, cât și în Mediterana.

În această perioadă, situația politico-militară și strategică a țărilor române devine deosebit de complexă și de periculoasă. Principalul element de sprijin din zonă era regatul Ungariei, singurul amenințat direct și, prin urmare, interesat în cel mai înalt grad în lupta antiotomană dar, în același timp, tot mai slăbit datorită tendințelor centrifuge, anarhice, ale mării nobilimi, precum și a neputinței de a trece de la structurile feudale la cele de tip modern.

Accastă evoluție s-a repercutat și în situația Țării Românești și a Moldovei¹, ca să nu mai vorbim de cea a Transilvaniei, devenită pradă a războiului dintre grupările ce își disputau coroana ungară.

---

¹ Acum se constată o presiune otomană crescândă, care se manifestă și printr-o sporire lentă, dar constantă, a haraciului plătit Porții. Astfel, dacă Moldova plătea 4000 de ducăți în 1487, după opinia lui M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV–XIX*, în *SIIM*, vol. II, București, 1957, p. 8, suma putând fi însă de 6.000 de ducăți, adică cea prevăzută în tratatul dintre Ștefan cel Mare și Mehmet al II-lea din 1479–1481 (Aurel Decei, *Tratatul de pace – sulhname – încheiat între Sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare, la 1479*, în *RIR*, XV, fasc. IV, 1945, p. 476).

Țara Românească, aflată sub o dublă suzeranitate ungaro-otomană, de mai bine de o jumătate de secol, începe să intre tot mai mult în sfera de interes a Porții. Încercările de a se opune acestei tendințe manifestate de anumiți domni, mai ales Mihnea cel Rău (1508–1509) și Vlad cel Tânăr (1510–1512), fiind sortite eșecului, ei pierzându-și viața și tronul². Este adevărat că alți domni, care au dus o politică asemănătoare, dar mai puțin fățișă, ca Radu cel Mare (1495–1508) și Neagoe Basarab (1512–1521), și-au păstrat viața și domnia, dar evoluția procesului era inevitabilă și încercările fățișe de a reechilibra situație, cum a fost aceea a lui Radu de la Afumați (1522–1529 cu întreruperi), de a opune otomanilor, în loc de Ungaria, pe Habsburgi, erau condamnate la un tragic eșec, așa cum s-a întâmplat cu viteazul voievod muntean. Este adevărat că, în ciuda ruperii echilibrului strategic ungaro-otoman și deși domnii Țării Românești au intrat într-o vasalitate mai strictă față de Poartă, nici turcii nu au reușit să lichideze statul Țara Românească și nici măcar autonomia sa internă în polifida încercării clare din 1522³ de a-l transforma în pašalac.

în 1514 ca plătea 8.000 de ducăți, în 1527–1528, 10.000 de ducăți, iar în 1541, plătea, după opinia lui M. Berza, 12.000 de ducăți (*art. cit.*, p. 9–10), iar după opinia lui Mihai Maxim, pe care o considerăm ca fiind mai apropiată de adevăr, 15.000 de ducăți (de fapt florini ungurești echivalând cu 825.000 de aspri) (Mihai Maxim, *Récherches sur les circonstances de la majoration du kharadj de la Moldavie entre les années 1538–1574*, în „Bulletin. Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen”, X, 2, 1972, p. 235). În ceea ce privește Țara Românească, ea plătea la sfârșitul secolului al XV-lea, 8.000 de ducăți, în 1505, 12.000, în 1522, 14.000, în 1538, 16.000, iar în 1542, 24.000 de ducăți (M. Berza, *art. cit.*, p. 28–29; Alexandru Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simanecș*, București, 1940, p. 35).

² Mihnea cel Rău a recunoscut suzeranitatea Ungariei în iulie 1509, încercând să se apropie de acest regat (Al. Lăpedatu, *Mihnea cel Rău și Ungurii, 1508–1510*, în *AIINC*, I, 1921–1922, 1922, p. 52 și 58–61), ceea ce a dus la o promptă intervenție otomană în sprijinul boierilor Craiovești, ce se opuneau acestei politici (Marino Sanuto, *I Diarii*, IX, Venezia, 1883, col. 546 și X, Venezia, 1883, col. 60, 85, 86, 97–98, 138–142). La rândul său, Vlad cel Tânăr a făgăduit pace și prietenie regelui Ungariei, la 17 august 1511 (Hurmuzaki, *Documente*, XV, I, p. 213–214; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976, p. 225), dar reacția otomană și a boierilor Craiovești a fost la fel de rapidă și eficientă, ducând la alungarea și asasinarea domnului (A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Iași, 1889, p. 473–476).

³ „Iar Stoica logofătul, fiind într-aceea vreme la Poartă în Țarigrad, curând au trimis voce în Țara Românească, la toți boierii ca să rădice domn mai curând pe Radul Vodă din Afumați, pentru că piare țara de turci. Într-aceia curând s-au adunat boierii toți și mari și mici și toată curtea au rădicat domn pe Radul Vodă din Afumați”. (*Istoria Țării Românești (1290–1690) sau Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 44). A se vedea și *Documents concerning Rumanian History (1427–1601)*, collected from British Archives by E. D. Tappe, London, The Hague, Paris, 1964, p. 26–27; Ion Matei, *Quelques problèmes concernant le régime de la domination ottomane dans les pays roumains (concernant particulièrement la*

În ceea ce privește Moldova, situația ei era ceva mai bună decât aceea a Țării Românești. Lunga și fructuoasă domnie a lui Ștefan cel Mare consolidase țara atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, Moldova devenind un element indispensabil în cadrul raporturilor de putere din Europa de Sud-Est, de ea trebuind să țină seama toți cei interesați în evoluția situației din această zonă. Linia politică trasată de Ștefan, de menținere a neatrârnării țării prin realizarea unor raporturi de permanent echilibru între marile puteri vecine, a fost continuată, cu destul de mult succes, de urmașii săi Bogdan al III-lea (1504–1517) și Ștefăniță (1517–1527). Aceștia, fără a avea strălucirea tatălui și a bunicului lor, au reușit să mențină stabilitatea internă și neatrârnarea externă a țării, folosindu-se pentru aceasta de contradicțiile dintre puterile vecine expansioniste și, în același timp, strângând legăturile, pe toate planurile și atât cât a fost posibil, cu Țara Românească și Transilvania.

Cu toate acestea, și în ceea ce privește Moldova, pericolul principal, cel mai amenințător, se manifesta tot din partea Imperiului otoman, devenit din ce în ce mai agresiv în această perioadă⁴, la el adăugându-se permanentele incursiuni de pradă ale tătarilor din Crimeea⁵, vasali ai sultanului. Se profilea,

---

Valachie, în RESEE, tome X, no. 1, 1972, p. 79; Sergiu Iosipescu, *Invaziile otomane în ținuturile carpato-dunăreano-pontice (sec. XIV–XVI)*, în SMMIM, 13, 1980, p. 172; Nicolae Stoicescu, *Radu de la Afumați (1522–1529)*, București, 1983, p. 35.

⁴ În ceea ce privește amenințarea otomană la adresa Moldovei, iată numai câteva exemple: în 1510, în condițiile declanșării conflictului pentru moștenirea tronului otoman, Selim, viitorul sultan, manifesta intenția de a cuceri Chilia și Cetatea Albă, implicând, astfel, direct Moldova în luptă, ceea ce îl determină pe Bogdan al III-lea să ceară ajutoare din Ungaria, din Polonia și de la Sibiu (Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, p. 624, 641–642; Iulian Marinescu, *Bogdan al III-lea cel Orb (1504–1517)*, București, 1910, p. 62; Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1899, p. 179; idem, *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 1937, p. 284; Manole Neagoe, *Contribuții la problema aservirii Moldovei față de Imperiul otoman. (Înțelegerea dintre Bogdan cel Orb și Selim din anul 1512)*, în „Studii”, XVII, nr. 2, 1964, p. 314–315). În 1511 Selim intenționa să transforme Moldova într-o bază de operațiuni pentru ostile sale (Hurmuzaki, *Documente*, II, 3, p. 24) iar după ce cucerește Chilia și Cetatea Albă, atacă Rumelia (I. Marinescu, *op. cit.*, p. 68; M. Neagoe, *art. cit.*, p. 317). Datorită amenințării, Bogdan al III-lea și, se pare, Vlad cel Tânăr al Țării Românești, erau gata să intre în lupta cu turcii, așa cum rezultă dintr-o scrisoare a marelui maestru al cavalerilor din Rodos, Emery d'Amboise, trimisă la 10 mai 1511 regelui Angliei, Henric al VIII-lea (*Documents concerning Romanian History...*, p. 19–20). Abia prin acordul încheiat între 25 ianuarie și 6 aprilie 1512, între Bogdan și Selim (M. Neagoe, *art. cit.*, p. 320; Marcel Dumitru Ciucă, *Din relațiile Moldovei cu Imperiul otoman în timpul domniei lui Bogdan al III-lea*, RdI, XXXI, nr. 7, 1978, p. 1258), se realizează o îndepărtare momentană a amenințării otomane. Dar ea va reveni începând din 1518, fiind determinată de posibilitatea declanșării unei cruciade antiotomane la care se prevedea și participarea țărilor române.

⁵ Tătarii au atacat Moldova în 1510, în două rânduri, în aprilie-mai și august-septembrie, dar au fost respinși (Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, p. 612, 618 și 623; M. Sanuto, *op. cit.*, XI, Venezia, 1884, col. 621 și 674; A. D. Xenopol, *op. cit.*, II, p. 509; I. Marinescu, *op. cit.*, p. 56–59; P. Georgian, *Tătarii în țările românești. III. Invaziile tătare în veacul al XV-lea și prima jumătate a veacului al XVI-lea*, în Cvl., an 58, iulie-august 1926, p. 599; Const. C. Giurescu, *Istoria*

astfel, o cumplită amenințare pentru țară, aceea de a fi prinsă într-un adevărat clește turco-tătar. ceea ce explică atenția deosebită acordată de cei doi domnitori acestei direcții.

Pericolul reprezentat de turci și de tătari s-au repercutat, într-o măsură importantă, asupra relațiilor Moldovei și Țării Românești cu Ungaria și Polonia, dar și cu alte state, printre care un rol important l-au avut și cele italiene, pe noi interesându-ne cele cu Veneția. Înainte însă de a vedea care au fost și în ce au constatat aceste relații, considerăm că se impun câteva precizări, absolut necesare, cu privire la situația Italiei, a Veneției în primul rând, în primele decenii ale secolului al XVI-lea.

De la început, trebuie să arătăm faptul că problema centrală a politicii internaționale în apusul Europei, dar cu repercursiuni foarte importante și în părțile ei centrale, răsăritene și de sud-est, a fost lupta pentru supremație în Italia⁶ dintre Habsburgi și francezi. Pentru Peninsula, pentru statele de aici, războiul care începe în 1494 și se încheie abia în 1559, a avut consecințe devastatoare. Statele italiene, puternice în raport unele față de altele, nu puteau face față unor superputeri ale vremii ca Spania, Franța sau Imperiul habsburgic. De aceea ele și-au pierdut aproape cu toatele independența, unele total, ca regatul napolitan⁷ și ducatul milanez⁸, altele parțial, ca Florența⁹, Genova¹⁰ și Savoia¹¹, fără a mai vorbi de statele mai mici. Totuși, două state italiene au reușit să facă față presiunii marilor puteri europene și să-și păstreze independența politică, în mai mică măsură statul pontifical, dar integral Veneția.

românilor. II. I. ed. a III-a. București, 1940, p. 135; M. Neagoe, *art. cit.*, p. 315). Datorită acestor incursiuni Bogdan al III-lea revine la ideea formării unei mari alianțe împotriva lor. Planul său prevedea ca marele encaz al Moscovei să atace din nord, polonezii pe Bug, iar el însuși prin sud (M. Neagoe, *art. cit.*, p. 318), dar nu s-a putut realiza nimic. Oricum, în februarie 1512, informații venețiene din Constantinopol arătau că tătarii nu-l vor putea ajuta pe Selim datorită opoziției românilor: „...che si tien tartari no potrano aiutarlo, perche li valachi di la Valachia di soto e di sopra si moveno contra essi tartari...” (M. Sanuto, *op. cit.*, XIII, Veneția, 1886, col. 480). În 1513 din nou tătarii atacă Moldova (I. Marinescu, *op. cit.*, p. 76; P. Georgian, *art. cit.*, p. 606; Const. C. Giurescu, *op. cit.*, II. I. p. 135), după care va urma o perioadă de liniște până în 1518.

⁶ Edoardo Fueter, *Storia del sistema degli stati europei dal 1492 al 1559*, traduzione di Biagio Marin, Firenze, 1932, p. 3-4.

⁷ *Ibidem*, p. 331-339; Ernesto Pontieri, *Dinastia, regno e capitale nel Mezzogiorno aragonese*, în *Storia di Napoli*, volume IV, Tomo I. Firenze, 1974, p. 291-297.

⁸ E. Fueter, *op. cit.*, p. 310-315.

⁹ *Ibidem*, p. 316-322; Cecil Roth, *L'ultima repubblica fiorentina*, Firenze, 1929, p. 480-485.

¹⁰ E. Fueter, *op. cit.*, p. 339-344; Giuliano Procacci, *Istoria italianilor*, traducere de Dumitru Trancă, cuvânt înainte și control științific de Șerban Papacostea, București, 1975, p. 190; Arturo Pacini, *I presupposti politici del „Secolo dei genovesi”: la riforma del 1528*, în „Atti della Società Ligure di Storia Patria”, Nuova Serie, vol. XXX (CIV), fasc. I, Genova, MCMXC (1990), passim.

¹¹ E. Fueter, *op. cit.*, p. 344-346.

În ceea ce privește situația Veneției, aceasta este o excepție de la regula care se instaurează în Italia. În fața statelor teritoriale mari din Europa (Spania, Franța, Portugalia, Anglia), a Imperiului otoman, a Imperiului maritim portughez, orașele state italiene nu mai pot exista decât cu rare excepții. Una dintre aceste excepții este tocmai Veneția.

Deși secolul al XVI-lea a fost, în ansamblu, un secol de bogăție și de maximă prosperitate pentru Veneția, ea nu a trăit, în prima sa jumătate, la ritmurile cele mai înalte ale economiei mondiale¹². La sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, Veneția este mai puțin strălucitoare și mai împovărată decât în tot restul secolului. Până pe la 1559–1560 ea cunoaște multe dificultăți financiare și economice¹³. Desigur, ea este prima piață a lumii, dar lumea pe care o domină se reduce la o parte din Mediterana și la o parte din Occident. Dimensiunile ei se schimbă, deoarece Mediterana însăși reprezintă de acum înaintea noi dimensiuni pentru oameni și pentru construcțiile lor politice, economice și culturale¹⁴. Astfel, chiar de la începutul secolului al XVI-lea, Veneția nu mai ocupă locul privilegiat în comerțul negustorilor germani¹⁵, care încep să prefere Peninsula iberică.

Provocarea economică cea mai gravă pentru Veneția a venit, la începutul secolului al XVI-lea, din partea portughezilor care, ajungând pe mare direct în India, au deviat comerțul cu mirodenii de la drumurile sale tradiționale ce debușau în Mediterana Orientală. Cel puțin până la cucerirea otomană a Siriei și a Egiptului (1516–1517), dar și după aceea, până pe la mijlocul secolului, Republica a resimțit serios această lovitură, care îi amenința principala sursă de bogăție¹⁶. Din această cauză venețienii s-au gândit, în mai multe rânduri, începând chiar din 1540, la deschiderea canalului de Suez¹⁷, care le-ar fi permis

¹² Fernand Braudel, *La vita economica di Venezia nel secolo XVI*, în vol. *La civiltà veneziana nel secolo XVI*, Firenze, 1958, p. 84.

¹³ *Ibidem*, p. 85–89.

¹⁴ Vitorino Magalhães Godinho, *Venise: les dimensions d'une presence face à un monde tellement changé - XVe - XVIe siècles*, în *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV–XVI). Aspetti e problemi*, a cura di Hans-Georg Beck, Manoussos Manoussacas, Agostino Pertusi, volume I, Firenze, 1977, p. 19–20.

¹⁵ *Ibidem*, p. 20; J. Meuvret, *Études d'histoire économique*, Paris, 1971, p. 236–237.

¹⁶ V. M. Godinho, *Os Descobrimentos e a Economia Mundial*, vol. II, Lisboa, 1965, p. 261–269; Frederic C. Lane, *Storia di Venezia*, traduzione di Franco Salvatorelli, terza edizione, Torino, 1973, p. 329; Alvise Zorzi, *La République du Lion. Histoire de Venise*, traduit de l'italien par Jacques Roque, Paris, 1988, p. 192. Și în 1519 și în 1531, deci după cuceririle otomane din Orientul Mijlociu, la Veneția se considera că descoperirile geografice ale portughezilor i-au dat o mare lovitură, mai ales sub aspectul comerțului cu mirodenii (M. Sanuto, *op. cit.*, XXVII, Venezia, 1890, col. 14 li I.V, Venezia, 1900, col. 191).

¹⁷ La 24 mai 1504 Senatul a respins propunerea de a se sugera sultanului mameluc al Egiptului tăierea istmului de Suez, dar la 3 iulie, Lunardo da Ca Masser este trimis în secret în Portugalia pentru a culege informații despre expansiunea maritimă a acestei țări (Raimondo

să ajungă și ei direct la sursă, dar tentativa s-a dovedit imposibilă atât sub aspect tehnic, cât și sub aspect politic.

Sub aspect politic și militar, Veneția este prinsă ca într-o menghină între marile puteri creștine din Europa, Spania, Franța, Imperiul habsburgic și Imperiul otoman. Primele căutau să ocupe întrecă Peninsulă cu Veneția cu tot, în timp ce turcii căutau să ocupe cât mai multe poziții din Mediterana Orientală, fiecare cucerire a lor fiind o lovitură pentru venețieni. Totuși, primejdia cea mai mare pentru Republică venea nu din partea turcilor, ci din partea creștinilor.

Momentul culminant al pericolului l-a prezentat încheierea ligii de la Cambrai, în decembrie 1508, ligă la care participau Spania, Franța, Imperiul habsburgic și alte state italiene în frunte cu papalitatea și care-și propuneau ca obiectiv distrugerea Veneției¹⁸, urmată de marca înfrângere venețiană de la Agnadello, din 14 mai 1509¹⁹. Nu este mai puțin adevărat că și Veneția a avut o parte de contribuție la formarea acestei ligi prin politica sa expansionistă în Italia, care amenința atât statele italiene, dar, mai ales, deranja interesele marilor puteri care se luptau pentru supremație în Peninsulă. Cu toate acestea, Republica a reușit să depășească acest moment extrem de dificil din existența sa datorită solidarității structurilor sale de dominație din *terraferma* și datorită dezbinării dintre aliați, care nu au întârziat să apară. Dar, în ciuda acestui deznodământ, după războiul ligii de la Cambrai a apărut evident faptul că, de acum înainte, în Italia ultimul cuvânt îl vor avea marile puteri străine.

Morozzo della Rocca, Maria Francesca Tiepolo, *Cronologia veneziana del Cinquecento*, în vol. *La civiltà veneziana del Rinascimento*, Firenze, 1958, p. 203–204). Văzând însă că efectele descoperirilor portugheze devin tot mai grave, Veneția a propus sultanului mameluc, după 1510, deschiderea canalului de Suez (Aziz Suryal Atiya, *Crusade, Commerce and Culture*, New York, 1966, p. 202–204; D. S. Chambers, *The imperial age of Venice, 1380–1580*, London, 1970, p. 39), dar a refuzat categoric să-i furnizeze tehnologia necesară pentru îmbunătățirea artileriei (M. Sanuto, *op. cit.*, XIII, col. 362; R. Fulin, *Girolamo Priuli e i suoi diarii*, în „Archivio Veneto”, 22, 1881, p. 246; idem, *Il canale di Suez e la repubblica di Venezia*, în *ibidem*, XII, 1871, p. 189 și urm.; Eliyahu Ashtor, *Aspetti della espansione italiana nel Basso Medioevo*, în „Rivista Storica Italiana”, anno XI., fascicolo I, Napoli, 1978, p. 28–29).

¹⁸ G. Occioni-Bonaffons, *Intorno alle cagioni della lega di Cambrai*, în „Archivio Storico Italiano”, seria terza, tomo IV, parte I, 1866, p. 93–131; A. Luzio, *I preliminari della lega di Cambrai concordati a Milano ed a Mantova*, în „Archivio storico lombardo”, XXXVIII, 1911, p. 245–310; F. Cipollini, *La lega di Cambrai*, în „Rivista d'Italia”, XIII, 1910, p. 59–85; G. Dalla Santa, *Le appellazioni della repubblica di Venezia dalle scomuniche di Sisto IV e Giulio II*, în „Nuovo Archivio Veneto”, IX, 1899, p. 216–242; L. Cesarini Soforza, *A Trento nei primordi della Lega di Cambrai*, în „Archivio Veneto”, quinta serie, vol. XVII, 1935, p. 59–89; Giuseppe Coniglio, *Francesco Gonzaga e la Lega di Cambrai*, în „Archivio Storico Italiano”, 1962, I, Firenze, 1962, p. 3–31.

¹⁹ R. M. della Roca, M. F. Tiepolo, *art. cit.*, p. 206; F. C. Lane, *op. cit.*, p. 284–288; A. Zorzi, *op. cit.*, p. 183–189.

În ceea ce privește relațiile veneto-otomane, ele nu au atins direct problema centrală a politicii internaționale a vremii, aceea a războaielor pentru Italia, dar atitudinea Veneției, în ultimă instanță, era mereu determinată de raporturile sale cu turcii²⁰. De asemenea, aceste relații au afectat, într-o măsură mai mare sau mai mică, și poziția politico-strategică a țărilor române și de aceea ne vom opri mai pe larg asupra lor.

Sub aspect militar forțele erau aproximativ egale. Superioritatea terestră a turcilor era compensată, măcar și parțial, de superioritatea marinei și artileriei venețiene. Între cele două părți exista o stare latentă de conflict, dar situația se prezenta astfel încât oprea pe fiecare de la inițiativa unei agresiuni militare. Sub aspect economic însă, Imperiul otoman deținea un important avantaj asupra Veneției. Aceasta depindea, în mare măsură, de grâul balcanic, de grâul din nordul Mării Negre și chiar din Siria, care putea fi cumpărat numai în baza unor licențe acordate de turci, licențe ce implicau, bineînțeles, și o anumită atitudine politică²¹. Aceasta explică de ce Veneția a evitat sistematic să intre în conflict deschis cu Poarta.

Politica Veneției față de turci era determinată, prin urmare, de interesele economice și comerciale, dar și de slăbiciunea militară a posesiunilor venețiene, răspândite în bazinul oriental al Mediteranei. Din această cauză Veneția a luptat cu turcii numai când a fost atacată de aceștia (1499–1503 și 1537–1540), deci în afara perioadei de timp pe care o analizăm noi în studiul de față, iar coalitiile pe care le-a încercat au fost șubrede și de fiecare dată a fost învinsă, având de suportat importante pierderi teritoriale. Simbioza economică dintre cetatea lagunelor, principala poartă comercială a turcilor către Europa Occidentală, și Imperiul otoman explică durata scurtă a războaielor turco-venețiene în întregul secol al XVI-lea, precum și dorința Republicii de a încheia acorduri cât mai dese și mai clare cu otomanii.

În același timp însă trebuie să subliniem și faptul că Veneția, ca măsuri de siguranță, își menține politica de alianțe antiotomane îndreptată spre orient, mai ales spre Persia²² și continuă să plătească importante subsidii regilor

²⁰ E. Fueter, *op. cit.*, p. 252.

²¹ *Ibidem*, p. 256. Pentru complementaritatea economică turco-venețiană, în care comerțul cu cereale a jucat un rol foarte important a se vedea și Christiane Villain-Gandossi, *Contribution à l'étude des relations diplomatiques et commerciales entre Venise et la Porte ottomane au XVIe siècle*, în „Sudost-Forschungen“, XXVI, 1967, p. 22–45, XXVIII, 1969, p. 13–47 și XXIX, 1970, p. 290–301; Bruno Simon, *Le blé et les rapports vénéto-ottomans au XVIe siècle*, în vol. *Contribution à l'histoire économique et sociale de l'Empire ottoman*, Leuven, Paris, 1983, p. 267–286.

²² B. Palombini, *Bündnisverden abendländischer Mächte und Persien 1453–1600*, Wiesbaden, 1968, p. 73–78; Lajos Tardy, *Régi magyar követjárások keleten* (Vechele ambasade

Ungariei²³. Dar amenințările venite din partea puterilor creștine au făcut ca Veneția să fie foarte prudentă față de turci, mai ales în primele trei decenii ale secolului al XVI-lea²⁴.

În primele decenii ale acestui secol s-a întâmplat ca de multe ori Veneția să nu aibă un bail la Constantinopol, deși, la 6 octombrie 1503, sultanul Baiazid al II-lea acceptase, la cererea ambasadorului venețian Andrea Gritti, ca durata de ședere a bailului în capitala Imperiului otoman să fie de trei ani²⁵. În această situație ea a fost reprezentată de vicebaili sau de ambasadori extraordinari²⁶ și, oricum, intensitatea comunicațiilor dintre Constantinopol și Veneția a fost mare, de un curier pe lună²⁷, durata drumului variind între 15 și 81 de zile. Dacă aceste relații diplomatice interesau, mai ales, pe venețieni, un interes, aproape similar, îl aveau și turcii. Fără a avea o reprezentare diplomatică permanentă la Veneția, așa cum era cazul Veneției la Constantinopol, turcii au trimis în cetatea lagunelor numeroase misiuni diplomatice, numărul lor fiind de 28 în intervalul 1500–1533²⁸, după informațiile furnizate de Marino Sanuto, ceea ce demonstrează că otomanii aveau față de Veneția o politică deosebită de cea față de alte state creștine. Cu alte cuvinte avem de-a face cu o relație specială între cele două părți.

Aceste relații diplomatice s-au concretizat în câteva tratate turco-venețiene foarte importante. Astfel, este vorba de tratatul de la Adrianopol, din 17 octombrie 1513, prin care noul sultan Selim I confirmă tratatele anterioare, inclusiv prevederea ca negustorii venețieni să poată face comerț la Constantinopol. Caffa, Trebizonda și Pera²⁹, de tratatul de la Cairo, din 8 septembrie 1517, prin care tributul de 8000 de ducăți plătit anual pentru insula

---

ungare în Orient). Budapest, 1971, p. 44–51, 71–100; Gyula Rászó, *Buda, Vienna e Venezia: i problemi militari e politici del rapporto tra Europa e i Turchi (1521–1532)*, în vol. *Rapporti veneto-ungheresi all' epoca del Rinascimento*, a cura di Tibor Klaniczay, Budapest, 1975, p. 272.

²³ *I libri commemoriali della Repubblica di Venezia. Regesti*, tomo VI, în *Monumenti storici della r. deputazione veneta di storia patria*, seria prima, *Documenti*, vol. XI, Venezia, 1903, p. 74, nr. 51; p. 78, nr. 72; p. 82, nr. 90; p. 88, nr. 118; p. 92, nr. 133; p. 94, nr. 142; p. 97, nr. 157; p. 137, nr. 24 etc.

²⁴ Heinrich Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, II, Gotha, 1920, p. 427–429.

²⁵ *I libri commemoriali*, VI, p. 68, nr. 22.

²⁶ F. Lucchetti, *L' „affare Zen” in Levante nel primo cinquecento*, în „Studi veneziani”, X, 1968, p. 109–211; Salvatore Carbone, *Note introduttive ai dispacci al Senato dei rappresentanti diplomatici veneti, serie Constantinopoli, Firenze, Inghilterra, Pietroburgo*, Roma, 1974, p. 15.

²⁷ Pierre Sardella, *Nouvelles et spéculations à Venise au debut du XVIe siècle*, Paris, 1948, p. 64; S. Carbone, *op. cit.*, p. 24–25.

²⁸ Walter Zele, *Aspetti delle legazioni ottomane nei Diarii di Marino Sanuto*, în „Studi veneziani”, XVIII, 1989, p. 241–284.

²⁹ *I libri commemoriali...*, VI, p. 131–132, nr. 12.

Cipru sultanului mameluc, urma să fie achitat sultanului otoman³⁰ și de tratatul de la Constantinopol, din 11 decembrie 1521, prin care noul sultan, Soliman Magnificul confirmă tratatele anterioare³¹.

În primele decenii ale secolului al XVI-lea diplomația venețiană, pe lângă bogatele informații despre turci pe care le furniza Europei creștine³², a jucat și rolul unei adevărate agenturi de informații și instigații în slujba Porții³³, căci Republica urmărea apărarea, pe orice cale, a pozițiilor sale din România, Marca Egee și Mediterana Orientală. Canalizarea impactului otoman către alte direcții decât aceste zone de interese ale thalassocrației cetății lagunelor a constituit un țel constant al politicii venețiene. În acest sens, după victoria decisivă repurtată de turci la Mohács (1526), ambasadorul venețian din Ungaria l-a felicitat pe sultan și l-a îndemnat să obțină noi succese³⁴. Apoi, Veneția s-a situat de partea lui Zápolia în lupta acestuia contra lui Ferdinand de Austria pentru coroana ungară, dar nu a putut să-l ajute material cu nimic³⁵. În același timp, Veneția a incitat pe turci contra lui Ferdinand și a solicitat chiar ajutor armat turcesc în Friul contra trupelor imperiale³⁶, ceea ce mai făcuse și înainte, în timpul ligii de la Cambrai, în anul 1510³⁷. Tot pe această linie, în 1528 și 1529, diplomația venețiană i-a incitat pe turci să-i atace pe Habsburgi în Ungaria³⁸.

Dar, după încheierea păcii de la Cambrai, din 1529, dintre Carol Quintul și Francisc I, Veneția începe să-și reorienteze treptat politica spre Habsburgi³⁹. Astfel, în aprilie 1529, când informațiile despre pregătirile de război otomane se înmulțesc, Veneția începe și ea pregătiri militare, mai ales navale, reușind să armeze o flotă de 50 de galere⁴⁰, care, evident că nu putea fi îndreptată decât

³⁰ *Ibidem*, p. 143–144, nr. 64.

³¹ *Ibidem*, p. 168, nr. 156.

³² Hans J. Kissling, *Venezia come centro di informazioni sui turchi*, în vol. *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente...*, I, p. 97–109.

³³ M. Tayyib Gökbilgin, *Yeni belgelerin işığı altında Kanunî Sultan Süleyman devrinde Osmanlı-Venedik münasebetleri* (Relațiile otomano-venețiene din epoca lui Soliman Magnificul, în lumina noilor documente), în *Kanunî Armaganı 1970*, Türk Tarih Kurumu Besimevi, Ankara, 1970, p. 171–186, apud Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV–XVI*, București, 1991, p. 169.

³⁴ L. Ováry, *A Magyar Tudományos Akadémia történeti bizottságának oklevélmásolatai* (Copie de documente din colecția Comisiunii Istorice a Academiei Ungare de Științe), Budapest, II, 1891, p. 6; G. Ráczó, *art. cit.*, p. 274.

³⁵ L. Ováry, *op. cit.*, II, p. 14, 15, 23, 103.

³⁶ *Ibidem*, p. 133, 155.

³⁷ R. M. della Rocca, M. F. Tiepolo, *art. cit.*, p. 207.

³⁸ L. Ováry, *op. cit.*, II, p. 31, 34, 83, 101, 133 și 152.

³⁹ G. Ráczó, *art. cit.*, p. 274.

⁴⁰ A se vedea rapoartele lui Ioan Pastor trimise de Ferdinand, din Ragusa, la 1, 20 și 28 aprilie 1529 (*Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae*, ed. Emilij

împotriva unui atac otoman prin surprindere. Această reorientare se accentuează în anii următori, diplomația venețiană atrăgând atenția asupra pericolului atacului otoman din 1532⁴¹.

Anii 1529 și 1532, când s-au desfășurat două confruntări majore între turci și imperiali, ambele încheiate nedecis, au demonstrat că între cele două superputeri ale vremii se ajunsese la un echilibru militar, echilibru confirmat politic de armistițiul din 1533 de la Constantinopol⁴², echilibru care servea interesele ambelor părți. Nici una din ele nu putea, dintr-o serie întrecă de motive, să facă mai mult pentru moment. Dar, în ceea ce privește politica venețiană, această stare de echilibru între sultan și împărat nu prevestea lucruri bune, deoarece deschidea tureilor posibilitatea să-și extindă stăpânirile în detrimentul ei. De aceea ea se va orienta tot mai mult către Habsburgi, către Carol Quintul, în speranța obținerii unei alianțe eficiente atunci când împrejurările vor impune acest lucru. Și împrejurările nu au întârziat prea mult, deoarece numai peste câțiva ani, în 1537, turcii vor ataca pe venețieni, dar aceste evoluții depășesc deja cadrul cronologic pe care ni l-am impus în studiul de față.

Din toate cele arătate până acum credem că se poate constata cu destulă exactitate care era situația politică a țărilor române și a Veneției, care erau raporturile de forță ce dominau relațiile internaționale în primele decenii ale secolului al XVI-lea. Pe baza tuturor acestor elemente, putem constata și analiza care au fost și în ce au constat relațiile dintre țările române și Veneția din perioada avută în vedere.

Oricum, trebuie să precizăm că în politica externă a țărilor române relațiile cu Veneția au fost doar de rangul al doilea și fără continuitate, pe primul plan situându-se, cum era și firesc, relațiile cu vecinii cei mai apropiați (Ungaria, apoi Habsburgii, Polonia, Imperiul otoman și tătarii din Crimeea), indiferent dacă erau de confruntare sau de colaborare. Cu toate acestea, legăturile stabilite între țările române și cetatea lagunelor au avut importanța lor, au fost o expresie a încercărilor pe care domnitorii români le-au întreprins pentru a diminua, pe cât era posibil, presiunea tot mai accentuată exercitată de Imperiul otoman. În același timp, ele au fost și o expresie a importanței pe care țările române continuau să o aibă în cadrul relațiilor internaționale, mai ales atunci când se puna problema realizării unor coaliții sau ligi creștine antiotomane.

Laszowski, volumen I, în *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, volumen XXXV, Zagreb, 1914, p. 145–147, 147–148 și 157–158).

⁴¹ L. Ovány, *op. cit.*, II, p. 203–205, 217–218.

⁴² *Missions diplomatiques de Corneille Duplicius de Shepper, dit Sceperus, ambassadeur de Christian II, de Charles V, de Ferdinand Ier et de Marie, reine de Hongrie, gouvernante de Pays-Bas, de 1523 à 1555*, par M. le Baron de Saint-Genois et G. A. Yssel de Schepper, f. 1, 1856, p. 118–222.

Astfel, domnul Moldovei, Bogdan al III-lea, la scurt timp de la preluarea domniei, a încercat să reînnoade legăturile pe care părintele său, marele Ștefan, le avusese cu cetatea lagunelor. La 8 octombrie 1505 el trimitea din Suceava, o solie la Veneția alcătuită din trei persoane: vistiernicul Ieremia, tavernicul Gheorghe și burgravul Bernardo, ultimul murind pe drum, solie care trebuia să anunțe noua domnie, căsătoria domnului cu sora regelui Poloniei și să cumpere, probabil în vederea acestui eveniment, postav, mătase și bijuterii. Semnificativ este și faptul că, pe lângă scrisoarea de acreditare dată de domnul Moldovei, membrii soliei primiseră o scrisoare asemănătoare și din partea lui Vladislav al II-lea al Ungariei⁴³, ceea ce denotă o continuitate a raporturilor bune dintre cele două țări, raporturi bazate pe teama comună față de expansionismul otoman.

Solii au ajuns la Veneția puțin înainte de 3 februarie 1506, și-au prezentat scrisorile de acreditare și au înmănat dogelui Leonardo Loredan cadourile pe care i le aduseseră, primind în schimb răspunsul că vor fi ajutați în îndeplinirea misiunii lor⁴⁴. Dacă la început se credea că ei vor rămâne aici doar câteva zile, pentru a cumpăra cele necesare⁴⁵, lucrurile nu s-au desfășurat așa, ei fiind menționați la Veneția până în iunie 1506. Este foarte probabil că raporturile moldo-polone schimbându-se brusc, ca urmare a faptului că proiectata căsătorie dintre Bogdan al III-lea și Elisabeta nu s-a mai realizat, au determinat și schimbarea misiunii solilor dintr-una economică în una politică, pentru care, bineînțeles, era necesar un timp mai îndelungat de ședere. În această perioadă, cuprinsă între februarie și iunie 1506, cei doi soli moldoveni, Ieremia și Gheorghe, desfășoară o intensă activitate politică, numai așa putându-se explica prezența lor, destul de frecvent amintită, pe lângă doge și alături de solii altor puteri acreditați la Veneția. O misiune simplă, protocolară și legată numai de

⁴³ M. Sanuto, *op. cit.*, VI, Venezia, 1881, col. 290–291; N. Iorga, *Venezia ed i paesi romeni del Danubio fino al 1600*, Venezia, 1915, p. 297; idem, *Istoria românilor*, IV, p. 260–261.

⁴⁴ „A di 3. La matina venetno i'n collegio do oratori dil vayvoda di Moldavia, sotto et vicino al re di Hongaria, ch'è gran signor in quelli paexi, et è morto il padre, vecchio, nominato Stephano, successe il fiol Bogdan, el qual à tolto per moglie la sorela dil re di Hongaria (sic!), et ha mandato questi oratori, et uno altro, qual mori in camino, nominato domino Bernardo, per comprar zoje e panni d'oro e di seda. I qual, mandati a levar di la caxa dove alozavano, a San Lio, da uno Gregorio, per li cai di 40 et savij ai ordeni, venuti in collegio, sentati a presso el principe, presentono do lettere di credenza, una dil suo signor, l'altra dil re di Hongaria, in sua raccomandatione; et presentano poi do mazi pelle di zebellini, et do mazi di armellini, e do lovi zivrieri al dosce. Et il titulo di la lettera di credenza è questo: *Bogdanus, Dei gratia haeres perpetuus dominusque ac vayvoda regni moldavensis, datae in arce nostra Zuchaniensi, 8 octubrie 1505. Et nomine oratorum sunt: dominus Hieremias, thesaurarius, Bernardus, castelanus, qui obiit, et Georgius Thavernicus*. El principe li charezò, offerendosi in ogni loro bisogno; et eusi starano in questa terra alcuni zorni per ditti servicii” (M. Sanuto, *op. cit.*, VI, col. 290–291).

⁴⁵ *Ibidem*, col. 291.

cumpărarea unor bunuri materiale, nu necesita, evident, o prezență atât de îndelungată și o participare, cum am mai spus, destul de frecventă la diferitele activități ale dogelui și ale Signoriei.

Astfel, la 19 februarie 1506, ei participă la o sărbătoare publică, aflându-se alături de doge împreună cu solul Franței și un văr al marchizului de Mantova ⁴⁶. Peste trei luni, la 21 mai, sunt din nou menționați ca luând parte la o masă oferită de doge, de data aceasta alături de solii Franței, Spaniei și ai beiului din Tunis ⁴⁷, iar la 11 iunie prezența lor este din nou atestată, ei participând alături de doge, de solii Franței, Spaniei, Ungariei și Ferrarei la o procesiune religioasă ⁴⁸. Bineînțeles că în timpul acestor întâlniri, poate și al altora, solii Moldovei au putut lua contact, sub aspect politic, în afară de factorii de conducere ai Veneției, cu toți ceilalți reprezentanți ai statelor creștine care își aveau solii trimise aici, mai ales, așa cum reiese din informațiile pe care le posedăm, cu cei ai statelor italiene, ai Franței și Spaniei, puteri interesate direct de situația din Mediterana Orientală și chiar de la Dunărea de Jos adică, în ultimă instanță, interesate de posibilele efecte ale expansiunii otomane.

Este posibil ca această ședere la Veneția să fi fost prelungită de domnul Moldovei datorită încordării ivite în relațiile sale cu Polonia, așa cum am arătat mai sus, dar este la fel de posibil ca solia să fi primit chiar de la început misiunea de a rămâne mai mult timp la Veneția pentru a sonda intențiile acesteia și ale altor puteri creștine cu privire la amenințarea otomană, locul cel mai bun pentru a afla aceste lucruri fiind tocmă cetatea lagunelor, punctul major de intersecție a diplomației internaționale a vremii.

Două concluzii importante decurg, după părerea noastră, din această solie a Moldovei, care a stat cel puțin patru luni la Veneția: prima este aceea referitoare la dorința lui Bogdan al III-lea de a pregăti diplomatie și chiar militar o eventuală ciocnire cu otomanii, ciocnire pe care nu o dorea, dar îi putea fi impusă oricând de politica expansionistă a acestora, iar a doua este că, la fel cum misiunea lui Emanuele Gerardo, din 1476–1477 ⁴⁹, pe lângă Ștefan cel Mare poate fi considerată prima misiune diplomatică de lungă durată în țările române, tot astfel și solia celor doi boieri moldoveni, Ieremia și Gheorghe, poate fi apreciată ca o primă misiune diplomatică de lungă durată românească în

⁴⁶ „Vi fu col principe l'orator di Franza e li do di Moldavia, et il cuxin dil marchexe di Mantova” (*Ibidem*, col. 297).

⁴⁷ „Etiam fono a disnar col principe, videlicet, drio li oratori di Franza e Spagna, l'orator dil re di Tunis, moro, et li do oratori dil valacho...” (*Ibidem*, col. 341).

⁴⁸ „...Era il principe con li oratori di Franza, Spagna et Hongria, eri zonto, come diro poi, Item, dil valacho do oratori, et di Ferrara...” (*Ibidem*, col. 350).

⁴⁹ Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 11–14; N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, București, 1897, p. 55–56; Șerban Papacostea, *Venise et les Pays Roumains au Moyen Âge*, Firenze, 1973, estratto da *Venezia e il Levante fino al sec. XV*, p. 617.

principalul centru diplomatic al vremii care era Veneția. Iată deci o dovadă clară, după opinia noastră, a faptului că țările române au fost o parte integrantă importantă a sistemului de relații politice internaționale al epocii, că ele s-au aflat printre promotoarele noilor metode și a noului stil diplomatic care s-a impus Europei în timpul războaielor italiene.

Această activitate diplomatică va fi continuată și în anii următori, la 27 februarie 1509 fiind menționați la Veneția alți doi soli ai lui Bogdan al III-lea⁵⁰, veniți, probabil, cu aceleași obiective ca și cei din 1506, dar informațiile asupra lor sunt mai sărace, nepermițându-ne să tragem nici o concluzie. Peste alți câțiva ani, în condițiile în care papa Leon al X-lea (1513–1521) depunea eforturi considerabile pentru declanșarea unei cruciade antiotomane⁵¹, îl întâlnim la Veneția pe Hieronim Matievici în calitate de sol al domnului Țării Românești, Neagoe Basarab. Acest Matievici, medic raguzan aflat în slujba domnitorului muntean, a părăsit Țara Românească, probabil, pe la sfârșitul lui 1517 sau începutul lui 1518, deoarece la 1 februarie 1518 este amintit la Veneția, în biserica Santa Maria Formosa, alături de trimișii Franței, Ungariei și Raguzei⁵². El adusese dogelui o scrisoare domnească și o cupă de argint aurit ca dar⁵³. Misiunea lui se pare că a avut destul succes, deoarece la 7 martie 1518 el a fost înnobit, fiind ridicat de doge la rangul de cavaler⁵⁴. Din actul de înnobitare rezultă că însărcinarea de căpetenie a acestui sol era de natură politică și avea ca scop stabilirea unor legături de prietenie între domnul Țării Românești și serenissima Republică⁵⁵. Solia lui Matievici este o dovadă a faptului că Neagoe Basarab își îndrepta privirile spre puterile creștine apusene, dar, în același timp, și o dovadă că el însuși era privit de apuseni ca o forță ce putea intra în combinațiile lor politice și nu ca un supus docil al turcilor⁵⁶.

Dar, dacă pentru puterile creștine din Apus lupta antiotomană reprezenta mai mult o acoperire a acțiunilor lor care vizau alte obiective, pentru țările române, în schimb, ea reprezenta o perspectivă permanentă, care de multe ori se

⁵⁰ M. Sanuto, *op. cit.*, VII, Venezia, 1882, col. 763.

⁵¹ Louis Pastor, *Histoire des papes depuis la fin du Moyen Âge*, tome VII, Paris, 1926, p. 166; Gonzague Truc, *Léon X et son siècle*, Paris, 1941, p. 29–40; Kenneth M. Setton, *Pope Leo X and the Turkish Peril*, în „Proceedings of the American Philosophical Society”, CXIII, Philadelphia, 1969, p. 369, în idem, *Europe and the Levant in the Middle Ages and the Renaissance*, Variorum Reprints, London, 1974, IX.

⁵² M. Sanuto, *op. cit.*, XXV, col. 230; Radu Ștefan Ciobanu, *Neagoe Basarab (1512–1521)*, București, 1985, p. 163.

⁵³ R. Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 163.

⁵⁴ M. Sanuto, *op. cit.*, XXV, col. 284; Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 45; Arhiva istorică a României, tom II, București, 1865, p. 69–75; Manole Neagoe, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab*, în „Studii”, XIX, nr. 4, 1966, p. 758–759.

⁵⁵ M. Neagoe, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab*, p. 759.

⁵⁶ *Ibidem*, *Documents concerning Rumanian History*,..., p. 20–21.

transforma în realitate. Din această cauză, în 1519 domnii români mai credeau încă în posibilitatea organizării unei cruciade antiotomane. În vara acestui an, Ștefăniță și Neagoe Basarab trimit un sol comun, în persoana lui Anton Paicalas (Pankalos), la Roma și la Veneția, ceea ce exprimă strânsa unitate de concepție și de acțiune politică externă a țărilor române în această perioadă. Solul a arătat papei Leon al X-lea că atât Neagoe Basarab, cât și Ștefăniță erau gata să participe la lupta antiotomană, dar cu condiția de a fi incluși în orice tratat ca aliați ai papei, condiție pe care acesta a acceptat-o⁵⁷. Apoi, cu scrisori de recomandare papale, Paicalas s-a dus la Veneția, unde a cerut un medic pentru Ștefăniță, dar, probabil, a încercat să afle și care era atitudinea Republicii în cazul unui conflict cu Poarta⁵⁸.

Contactele celor doi domnitori cu Veneția au continuat în septembrie același an. În această lună, soli ai Țării Românești și Moldovei au sosit la Buda arătând că pregătirile turcilor sunt tot mai amenințătoare și cerând, în consecință, adoptarea de măsuri concrete. Ei au luat legătura aici și cu ambasadurul venețian. Acesta, în fața neîncrederii solilor, a insistat asupra faptului că Veneția nu se teme de turci, că ea va participa, alături de celelalte puteri creștine, la lupta împotriva lor. Acest răspuns era însă de circumstanță, deoarece Veneția, în acel moment, nu avea nici un fel de interes pentru a-i ataca pe turci și nu putea să-i convingă pe solii români. De acest lucru și-a dat seama și ambasadurul venețian, care îi caracterizează ca fiind „...foarte întunecați și suspicioși” și adaugă că este „...greu să se ducă tratative cu ei”⁵⁹. Omite însă să arate cui aparținea vina pentru această neîncredere.

Dar toate planurile de cruciadă antiotomană s-au prăbușit ca niște castele de nisip deoarece erau lipsite de o bază reală de susținere. Marile state teritoriale moderne, care se afirmă acum cu tot mai multă putere, au preluat experiența istorică din Italia și au încercat să pună în practică principiul echilibrului de putere la nivel continental⁶⁰, ceea ce a dus la compromiterea unității lumii creștine și a facilitat considerabil penetrația otomană în Europa. Papalitatea putea propune multe și frumoase planuri de luptă antiotomană, dar nu avea, nici pe departe, capacitatea necesară de a le și transpune în realitate.

⁵⁷ A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, tom I, Roma, 1863, p. 571; Hurmuzaki, *Documente*, II, 3, p. 307-309; M. Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 80-82.

⁵⁸ Anton Paicalas (Pankalos) s-a aflat la Veneția între 24 iunie și 12 iulie 1519 (M. Sanuto, *op. cit.*, XXVII, col. 405 și 467; a se vedea și Horia I. Ursu, *Domnia lui Ștefăniță Voievod. Zece ani din istoria politică a Moldovei*, Cluj, 1940, p. 34; idem, *Moldova în contextul politic european (1517-1527)*, București, 1972, p. 35).

⁵⁹ M. Sanuto, *op. cit.*, XXIX, col. 210.

⁶⁰ Andrei Oțetea, *Renășterea și reforma*, București, 1968, p. 159.

Păstrându-și o parte din autoritatea morală, și aceasta mult știrbită ca urmare a Reformei, ea nu dispunea de nici un fel de capacitate politică și militară, Roma însăși căzând victimă luptelor dintre creștini, în 1527.

În ceea ce privește Veneția, care continua să rămână cea mai importantă putere italiană și una din cele mai importante puteri ale vremii, mai ales sub aspect naval și comercial, ea nu numai că evita, din toate puterile, o confruntare cu Imperiul otoman, care nu i-ar fi adus nici un avantaj, ci dimpotrivă, nu a ezitat să-i incite pe turci împotriva altor puteri creștine, mai ales a Habsburgilor, care, de asemenea, îi amenințau interesele. Ea nu a ezitat să-l felicite pe sultan cu ocazia diferitelor sale victorii din Europa, și abia după 1529 se constată o oarecare apropiere a ei de interesele Habsburgilor, adică atunci când începuse să se teamă de o eventuală agresiune otomană îndreptată împotriva ei.

În concluzie, la cele menționate până aici constatăm că relațiile țărilor române cu Veneția în perioada pe care am luat-o în discuție au fost destul de sporadice, intrând în categoria relațiilor externe de rangul al doilea pentru ambele părți, și au avut rezultate puțin concludente din punct de vedere politic și militar. Cetatea lagunelor nu a încercat, în acești ani, să facă absolut nimic împotriva turcilor, ceea ce, în ultimă instanță, a favorizat tendințele expansioniste ale acestora spre centrul Europei (1521 – Belgrad, 1526 – Mohács, 1529 – Viena) și a mărit considerabil presiunea politică și militară la care era supus întregul spațiu românesc. Cu toate acestea, faptul că și în aceste condiții de dezinteres venețian față de lupta antiotomană, între serenissima Republică și țăările române s-au stabilit contacte politice și diplomatice destul de intense demonstrează că spațiul românesc continua să reprezinte o importanță considerabilă în contextul general al relațiilor internaționale ale vremii. Factorii de conducere ai Veneției își dădeau prea bine seama că relațiile cu Imperiul otoman se pot schimba în orice moment și atunci, printre aliații pe care se putea conta în mod sigur, s-ar fi numărat și țăările române. Această convingere nu putea fi decât întărită de crocea luptă a lui Radu de la Afumați, domnul Țării Românești, care, prin lupta și sacrificiul său suprem, a împiedicat transformarea țării în pașalâc. În același timp, domnii țărilor române, supuși la o permanentă și mereu crescândă presiune din partea turcilor, au menținut contactele diplomatice cu Veneția, având convingerea că în cazul unor confruntări majore cu Imperiul otoman puterea navală a acesteia s-ar fi dovedit de neînlocuit. Toate aceste considerente, venite din ambele părți, și-au dovedit valabilitatea în anii 1537 și 1538, atunci când Veneția și Moldova vor intra, pe rând, în luptă cu Imperiul otoman.

VENISE, LES PAYS ROUMAINS ET L'EXPANSION TURQUE AU DÉBUT DU XVI-E SIÈCLE (1504–1529)

R é s u m é

L'auteur dresse une radiographie de la situation politico-stratégique de l'Europe au début du XVI-e siècle, insistant surtout sur la reprise de l'offensive turque qui va mener les Turcs jusqu'au centre du continent. Une nouvelle rivalité est ainsi née, celle entre les Turcs et les Habsburgs et qui va se manifester aussi bien dans l'Europe Centrale que dans la Méditerranée.

Seule l'Hongrie aurait pu aider les Pays Roumains si elle-même n'avait pas été affaiblie par les tendances anarchiques de la grande noblesse. Les projets de croisade antiturque se sont avérés sans base réelle d'appui, les états occidentaux essayant de mettre en application le principe de l'équilibre du pouvoir au niveau continental. Venise reste même pendant cette période le plus important pouvoir italien et l'un des plus importants du moment mais, elle a évité constamment et par tout moyen, une confrontation avec l'Empire Turc. C'est pourquoi les Pays Roumains n'ont eu que des relations assez sporadiques avec Venise même si la serenissime République était consciente de l'importance stratégique de l'espace roumain dans le contexte général des relations internationales de l'époque.